

Visie van handelingsgerichte diagnostiek (HGD) op intelligentieonderzoek

De richtlijn bij HGD is: géén onderzoek, tenzij de gegevens noodzakelijk zijn voor het doen van aanbevelingen.

Deze richtlijn staat op gespannen voet met standaardonderzoek met als visie ‘volledig onderzoek, tenzij ...’. Sterk doelgericht werken druist ook in tegen de behoefte om van alles en nog wat te willen weten over een leerling. Dat gebeurt dikwijls uit angst om iets cruciaals over het hoofd te zien (‘better safe than sorry’). Een dergelijk standaardonderzoek is echter zelden efficiënt en functioneel. Daarom is het belangrijk om steeds na te gaan waarom – en met welk doel – iets wordt onderzocht. Scherper gesteld: bij standaardonderzoek verantwoordt de onderzoeker bijvoorbeeld waarom hij géén intelligentietest afneemt, bij HGD verantwoordt hij waarom hij dat wél doet.

HGD: geen intelligentieonderzoek, tenzij ...

Een handelingsgerichte diagnost doet geen intelligentieonderzoek omdat dat gangbaar is in zijn werksetting of omdat een leerling, school of ouder daarom vraagt. Ook al is HGD vraaggericht, het is niet ‘u vraagt, wij draaien’. Waarom is het motto ‘geen intelligentieonderzoek, tenzij ...’? Voor het spaarzaam omgaan met intelligentieonderzoek zijn verschillende redenen (Pameijer, 2011). Zo’n onderzoek kost veel tijd, kan belastend zijn voor de leerling en is lang niet altijd nodig voor het formuleren van doelen en onderwijsbehoeften. De voorspellende waarde van een intelligentiescore voor schoolsucces is bovendien slechts 0,5. Andere kenmerken van de leerling en de onderwijsleer- en opvoedingssituatie zijn hiervoor eveneens belangrijk. En bij jonge leerlingen, anderstalige leerlingen en leerlingen met leer- of gedragsproblemen kan een intelligentiescore behoorlijk onbetrouwbaar zijn en verschillen per intelligentietest. Intelligentiescores zijn ten slotte minder stabiel dan gedacht; onder gunstige omstandigheden kan het intelligentieniveau wel degelijk toenemen (box bij richtlijn 1). Het risico op een onderschatting van de cognitieve capaciteiten van een leerling is dus reëel, zeker wanneer diens uitstroombestemming wordt gebaseerd op zijn intelligentieniveau. Door een ‘selffulfilling proces’ perken te lage intelligentiescores de toekomstmogelijkheden van de leerling ten onrechte aanzienlijk in.

Wanneer is intelligentieonderzoek dan wél in het belang van een leerling?

Leraren en ouders schatten de cognitieve mogelijkheden van een leerling soms te hoog of te laag in of een leerling schat zichzelf verkeerd in. Hun doelen zijn dan te hoog of te laag; ze verwachten te veel of te weinig. Problemen met leren, werkhouding en/of gedrag kunnen samenhangen met cognitieve over- of ondervraging. Zijn hier vermoedens over naar aanleiding van de intakefase, dan is hierover een hypothese te formuleren: een onder- of bovengemiddeld intelligentieniveau of een disharmonisch profiel hangt waarschijnlijk samen met de problematiek. Als dat inderdaad zo blijkt te zijn, dan heeft dat gegeven implicaties voor de leer/gedragsdoelen en de onderwijs/opvoedbehoeften van de leerling. Stel echter dat er op basis van een gedegen analyse van de intake-informatie al redelijk zicht op is op de cognitieve mogelijkheden én dat reële

leer/gedragsdoelen en onderwijs/opvoedbehoeften al zijn te formuleren, dan is het de vraag of intelligentieonderzoek nog wel nodig is.

In iedere situatie beoordeel je de risico's en de waarde van een intelligentietest. Is de situatie alleen te begrijpen met kennis van het intelligentieniveau of -profiel? Of is het niveau of profiel al in te schatten op basis van wat er al bekend is? Is het onmogelijk om een ambitieus en realistisch ontwikkelingsperspectief te formuleren zonder kennis van het precieze intelligentieniveau? Zijn een intelligentiescore en -profiel noodzakelijk voor de advisering? Kunnen we zonder die kennis geen aanbevelingen formuleren? Bij HGD stel je dergelijke kritische vragen en bespreek je die met de leerling, school en ouders: wat is de meerwaarde van een intelligentietest in dit specifieke geval? Wegen de voordelen op tegen de nadelen, dan is een onderzoeksvraag over het niveau en/of het profiel van de intelligentie te verantwoorden.

HGD beoogt de situatie rondom een leerling te verbeteren. Hypothesen over factoren die een moeilijke situatie verklaren én die relevant zijn voor de verbetering of oplossing daarvan, hebben daarom de voorkeur. Daarin staan onderkennen en verklaren immers in dienst van veranderen en adviseren. De vraag waar het in deze stap om draait, is: wat is de implicatie van de onderkenning of verklaring voor de advisering? Daarbij ondersteunt de 'als-dan-redenering'.

Bron: *Handelingsgerichte diagnostiek in het onderwijs* (Pameijer & Van Beukering, 2015).